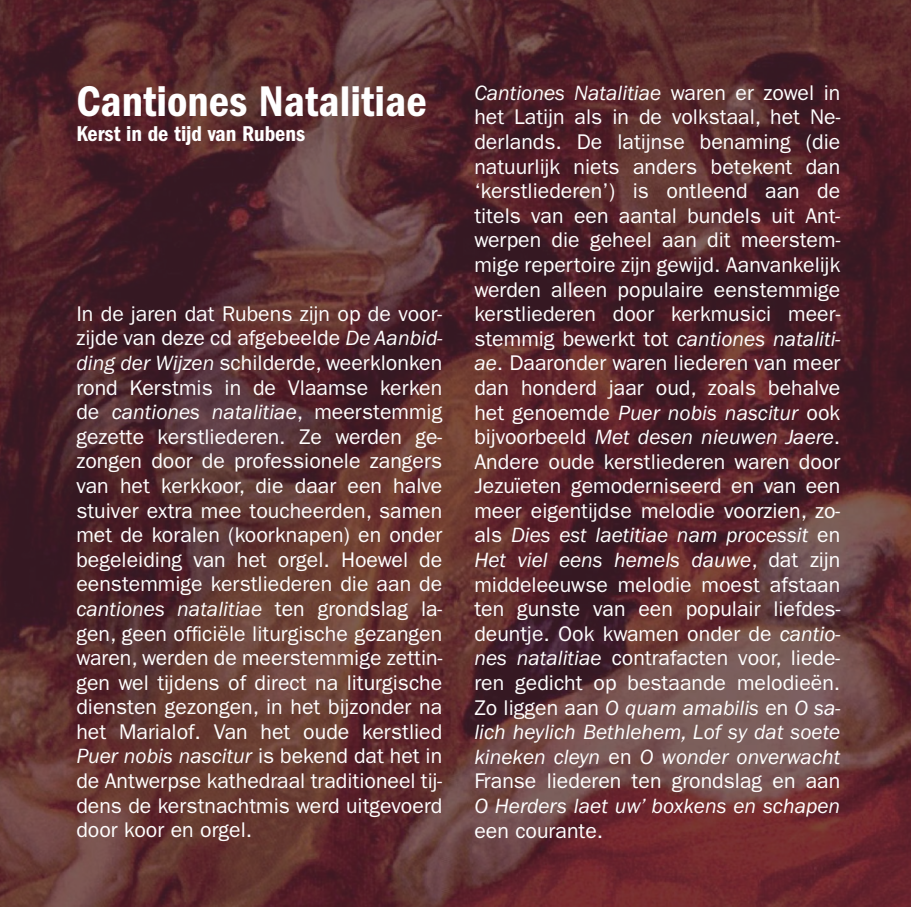

Cantiones Natalitiae

Kerst in de tijd van Rubens

Camerata Trajectina

Cantiones Natalitiae

Kerst in de tijd van Rubens

In de jaren dat Rubens zijn op de voorzijde van deze cd afgebeelde *De Aanbidding der Wijzen* schilderde, weerklonken rond Kerstmis in de Vlaamse kerken de *cantiones natalitiae*, meerstemmig gezette kerstliederen. Ze werden gezongen door de professionele zangers van het kerkkoor, die daar een halve stuiver extra mee toucheerden, samen met de koralen (koorknapen) en onder begeleiding van het orgel. Hoewel de eenstemmige kerstliederen die aan de *cantiones natalitiae* ten grondslag lagen, geen officiële liturgische gezangen waren, werden de meerstemmige zettingen wel tijdens of direct na liturgische diensten gezongen, in het bijzonder na het Marialof. Van het oude kerstlied *Puer nobis nascitur* is bekend dat het in de Antwerpse kathedraal traditioneel tijdens de kerstnachtmis werd uitgevoerd door koor en orgel.

Cantiones Natalitiae waren er zowel in het Latijn als in de volkstaal, het Nederlands. De latijnse benaming (die natuurlijk niets anders betekent dan 'kerstliederen') is ontleend aan de titels van een aantal bundels uit Antwerpen die geheel aan dit meerstemmige repertoire zijn gewijd. Aanvankelijk werden alleen populaire eenstemmige kerstliederen door kerkmusici meerstemmig bewerkt tot *cantiones natalitiae*. Daaronder waren liederen van meer dan honderd jaar oud, zoals behalve het genoemde *Puer nobis nascitur* ook bijvoorbeeld *Met desen nieuwen Jaere*. Andere oude kerstliederen waren door Jezuiten gemoderniseerd en van een meer eigentijdse melodie voorzien, zoals *Dies est laetitiae nam processit* en *Het viel eens hemels dauwe*, dat zijn middeleeuwse melodie moest afstaan ten gunste van een populair liefdesdeuntje. Ook kwamen onder de *cantiones natalitiae* contrafacten voor, liederen gedicht op bestaande melodieën. Zo liggen aan *O quam amabilis* en *O salich heylich Bethlehem*, *Lof sy dat soete kineken cleyn* en *O wonder onverwacht* Franse liederen ten grondslag en aan *O Herders laet uw' boxkens en schapen* een courante.

Naast al deze ontleningen aan bestaand materiaal begonnen omstreeks het midden van de 17^e eeuw Vlaamse kerkmusici zelf melodietjes voor hun *cantiones natalitiae* te componeren. Daarbij werden de van oorsprong eenvoudige coupletliederen wat uitgebreider en bijvoorbeeld voorzien van instrumentale ritornelli en afwisselende gedeelten voor soli en koor. De beste, vruchtbaarste en tevens laatste componist van dergelijke *cantiones natalitiae* was Joannes Berckelaers, de schepper van het bekende *Hoe leyt dit kindeken*. Een mooi voorbeeld van een relatief gecompliceerde *cantio natalitiae* is diens *Noyt en wasser soeter nacht*, waarbij het koor en solisten worden omspeeld door twee trompetten en twee zinken (cornetten) met begeleiding van het orgel. Deze bijzondere bezetting correspondeert met de tekst van het lied: *Blaest de Cornetten, steckt de Trompetten, maeckt met de orgelpijpen soet gheschal*. Van Berckelaers' leven is eigenlijk niets bekend, behalve dat hij blind was en maar liefst vijf boeken *Cantiones Natalitiae* publiceerde, in de periode van 1667 tot ca. 1695.

Tot slot enkele opmerkingen over de populariteit van de *cantiones natalitiae*. Zoals gezegd ging het aanvankelijk om bewerkingen van vaak algemeen bekende kerstliederen, maar ook de eigen kerstliederen van de Vlaamse zangmeesters sloegen aan bij het kerkvolk. De liedboeken van de 17^e en 18^e eeuw laten zien hoe populair sommige *cantiones natalitiae* waren, tot in de Noordelijke Nederlanden toe. Zo vinden we twee kerstliederen van Hurtado, *Illibata ter beata* en *Sus kintjes sus en krijt niet meer*, terug in wijsaanduidingen bij de fijn-gereformeerde dichter Jodocus van Lodensteyn uit Utrecht (1676). Een aantal kon nog in de 19^e eeuw worden opgetekend uit de (Vlaamse) volksmond, zoals Berckelaers' *Laet ons gaen om te besoecken* en de populairste aller *cantiones natalitiae*, het anonieme *Herders hy is gheboren*. Tegenwoordig wordt het in populariteit nog overtroffen door *Hoe leyt dit kindeken*, dat evenwel in de 17^e en 18^e eeuw nauwelijks verbreid was en pas rond 1900 algemeen bekend werd.

Louis Peter Grijp

Productie
Klaas A. Posthuma

Opgenomen in Utrecht
september 1995

Productie coördinatie
Paul Janse, Globe

Ontwerp
www.romanontwerp.nl

Schilderij
Peter Paul Rubens
(1577-1640)

De aanbidding der wijzen
(Koninklijk Museum voor
Schone Kunsten, Brussel)

www.globerecords.nl

© & © 2010

Klaas Posthuma Productions
Made in The Netherlands

Globe™ is a registered trademark
of Klaas Posthuma Productions
Castricum, The Netherlands

1	O herders laet uw' boxkens en schapen	2:22
2	Amor Jesu dulcissime	2:23
3	Lof sy dat soete kindeken cleyn	1:34
4	Beata immaculata	1:53
5	O salich heylich Bethlehem	3:23
6	Het viel eens hemels dauwe	3:06
7	Puer nobis nascitur	1:14
8	Puer natus in Bethlehem	1:00
9	Met desen nieuwen Jaere	2:16
10	O quam amabilis	3:18
11	Resonet in laudibus	0:58
12	Dies est laetitiae	1:04
13	Waer is die dochter van Sion	1:23
14	Hoe light ghy hier soo cout	2:54
15	Aensiet hoe Jesus schreyt	2:44
16	Herders hy is gheboren	2:38
17	O electa caeli rosa	1:30
18	Haest uw, o Herderkens	1:42
19	O wonder onverwacht	2:17
20	Noyt en wasser soeter nacht	2:55
21	Sus kintjen sus	2:20
22	Ach vint ick u hier in eenen stal	3:55
23	Illibata, ter beata	1:44
24	Laet ons gaen om te besoecken	2:10
25	Titer wat een goede maer	2:08
26	Hoe leydt dit kindeken	2:00
27	Laet nu alle droefheydt vluchten	4:03

Camerata Trajectina

Suze van Grootel sopraan | Michel Puissant *altus* | Nico van der Meel *tenor*

Tom Sol *bariton* | Saskia Coolen *blokfluit en viola da gamba* | Erik Beijer *viola da gamba*

Louis Peter Grijp *luit en theorb*

met

Ursula Dütschler *orgel* | Mienke van der Velden *viola da gamba* | Mark Vondenhoff,

Willi Wroth, *trompet* | Fritz Heller, Martin Lubenow *zink* | Sayuri Yamagata Staas Swierstra

viool | Daniel Brüggén *blokfluit* | David Mings *fagot*